

C

Calvin-ciklus A fotoszintézis redukciós körfolyamata, melynek során megtörténik a CO_2 megkötése és redukciója.

cAMP Másiként ciklikus AMP. A sejten belüli információadás egyik gyakori molekulája, a hormonhatás közvetítője a szabályozási folyamatokban.

carcinogén hatás → rákkeltő hatás

cellobióz Két β -D-glükóz molekulából 1-4-kötéssel és vízkilépéssel létrejött redukáló diszacharid.

cellulitisz A laza, bőr alatti kötőszöveten áttüremkedő zsír, mely apró gödröcskéket okoz főleg a fenék és combok táján. Nőkön gyakoribb. Oka lehet a mozgásszegény életmód, a testalkat vagy esetleges méreganyagok felhalmozódása.

cellulóz Több ezer β -D-glükóz molekulából felépülő, el nem ágazó, hosszú, egyenes láncú poliszacharid molekula. A növények sejtfalának fő építője. Szakítószilárdsága az acéllal vetekszik, de rugalmasabb. A láncokon belüli és a láncok közötti hirdogénkötések stabilizálják. Nem édes, nem oldódik vízben.

cellulóz bontó baktérium A természetben vagy a kérődzők bendőjében és az azt követő két gyomorszakaszában szimbiózisban élő prokarióta élőlények. Cellulóz bontó enzimeikkel végzik a lelegett növényi részek cellulóztartalmának emésztését.

célsejt A szervezet azon sejtje, amelyre a szabályozó hormonhatás irányul.

centrális dogma Az élő rendszerekben a genetikai információ áramlása egyirányú, a DNS $\rightarrow$ RNS $\rightarrow$ fehérje $\rightarrow$ tulajdonság folyamatban valósul meg. Még az RNS vírusok is ezt az utat követik, de előbb DNS-t szintetizálnak a saját RNS-ükről. Ezért hívják ezeket „fordítós” vagy retrovírusoknak.

centriólum A sejt központ vagy annak központi része, vázát hengerpalástszerűen elhelyezkedő kilenc, egyenként három tagból álló mikrotubuláris szerkezet alkotja.

centroméra Másként centromeron. A két kromatidát összekötő elsődleges befűző-dés.

centroszóma* Másként citocentrum vagy sejtközpon. Mikrotubulus eredetű sejtszervecske. Diploid sejtekben két azonos felépítésű részből, centriólumból és a körülöttük levő pericentrioláris anyagból áll. Az utóbbi feladata a magorsó megszer-vezése osztódáskor. Szerkezete lényegében azonos az alapi testtel, mely az ostorokat vagy a csillókat irányítja. → centriólum

cerkóffélék* Házimacska nagyságú, hosszú lábú, hosszú farkú óvilági majmok változatos csoportja.

cerkófmajomszerűek Az óvilági, azaz keskenyorrú majmok egyik rendszertani egysége, melybe a cercófmajmokon kívül más fajok is tartoznak, például a berber majom (az evolúció során Pithecus néven említik), a makákó és a nagyorrú majom.

cetek Másként Cetacea. Az emlősök egyik rendje, melyben a fajok tökéletesen alkalmazkodtak a vízi életmódhoz, és természetes körülmények között sohasem jönnek ki a szárazföldre, mert ott mozogni már nem képesek. Tüdővel lélegeznek. Két csoportjuk a fogascetek (Odontoceti) és a sziláscetek (Mystacoceti). Előbbi csoportba tartoznak például a delfinek, utóbbiba pedig a bálnák.

chaperon → stresszfehérjék

Chemoton-modell A biológia örök problémája az élet abszolút és potenciális kritériumainak rendszere, vagyis az, hogy milyen feltételekkel nevezhetünk egy rendszert élőnek. Gánti Tibor magyar kutató kidolgozott egy önszabályozó és önreproduktív programvezérelt kémiai rendszert, melyet chemotonnak nevezett el. Ez egy körfo-lyamatot végző, mérnökileg tervezhető, kémiailag egyensúlyban tartható folyékony rendszer, mely az élet kritériumok modellje lehet.

chloragogén sejtek* a gyűrűsférgék középbelének külső felszínén elhelyezkedő, sárga színű speciális réteget alkotó sejtek. Ezek glükogént raktároznak, és a testüreg hámjához tartoznak.

chlrenchyma* → táplálékkészítő alapszövet

cianofágok* Kékbaktérium gazdasejtek binális típusú (fág) vírusai.

M

macchia A Földközi-tenger medencéjében a keménylombú erdők kiirtása után kialakuló, áthatolhatatlan, tüskés, bozótos cserjés.

madarak A gerincesek törzsében, a madarak osztályának élőlényei.

mag 1. Az idegsejtek sejtestteinek csoportosulása a csőidegrendszer központi szervényében. 2. A virágos növények magkezdeményből kialakuló, csírából, tápszövetből és maghéjból álló szaporító képlete.

mag tápszöve A megtermékenyített központi sejtéből kialakuló, triploid sejteket tartalmazó magrészt.

magas vérnyomás Másként hipertónia. Az artériás vérnyomás átmeneti vagy tartós emelkedése 140 Hgmm fölé.

magasfüves puszt A füves puszták egyik típusa, a 200-400 mm évi csapadékmennyiséget elérő területeken alakul ki.

magassásrét társulás Folyókat, patakot kísérő fátlan társulás.

Magdalénai kultúra* Az őskőkorszak végén élő ember műveltségi foka, melynek kapcsán 18 000–10 000 év távolából művészi barlangrajzokat és írásszerű jeleket találtak a mai Franciaországban.

maghártya A magplazmát a citoplazmától elválasztó, kettős membránból álló, permeábilis határoló felület, pórusokkal.

maghártyapórus A maghártya 30–100 nm átmérőjű, anyagtranszportot megvalósító nyílása.

magház A termőlevelek összenövésével létrejött, magkezdemény(eke)t tartalmazó termőrész.

maghéj A magot határoló, a magkezdemény burkából kialakuló rész.

magképzés A növények egyedfejlődésének kezdeti (embrionális) szakasza. A megtermékenyítést követően a zigótából mitózisok sorozatával kialakul a csíra, és a központi sejtből a táplálószövet, majd a sziklevel (vagy sziklevelek).

magkezdemény A nyitvatermőknél szabadon, a zárvatermőknél zárt magházban fejlődő képződmény, melyben a makrospóra keletkezik és fejlődik tovább.

magléc* A termőlevelek belső oldalán fejlődik ki, ezen alakulnak ki a magkezdemények.

magnedv A sejtmag magplazmájának oldatszerű része.

magorsófonal Osztódáskor a sejtközpontok között kialakuló elasztikus fehérjefonalak összessége.

magplazma → karioplazma

magvaspáfrányok A legelső magvas növények, átmeneti csoportot képeznek a harsztok és a nyitvatermők között, de rendszertanilag az utóbbihoz tartoznak.

magzat Az emberi embrionális fejlődés második részében az utód neve. Ekkor elsősorban az utód növekedése a jellemző (a 12. héttől a megszületésig).

magzatburok A hüllőknél, a madaraknál és az emlősöknél kialakuló burok az embrió körül, mely fokozott védelmet, jobb táplálást biztosít az utód számára.

magzati vérkeringés embernél A méhlepényből indul ki egy vénával, mely friss vért szállít az utódnak, és két artériával, mely az elhasznált vért viszi az anyához. Két másik jellegzetessége is van: mivel a kis vérkör még nem rendeltetésszerűen működik, a vénás vér a jobb pitvarból közvetlenül a bal pitvarba, majd a bal kamrába kerül, valamint a tüdő artérián át becsatlakozik a Botalli-vezetékbe, majd az aortába. Így a magzat szívében mindig kevert vér van, ami csak az anyai keringéssel frissül fel.

magzatvédő vitamin Azok a vitaminok, melyekkel nagyrészt megelőzhető az agyhányos vagy nyitott gerincű gyermekek kialakulása. Ilyenek például a folsav (B₁₁-), B₂-, B₆- és B₁₂-vitaminok.

P

páfrányfenyőfélék → ginkgófélék

páfrányok Nagy felületű lomblevelekkel rendelkező, nedves helyet kedvelő haraszt csoport.

pajzsmirigy A gége előtt található belső elválasztású mirigy, hormonjai a trijód-tironin, a tiroxin és a kalcitonin.

pajzsmirigy alulműködés → hypothyreosis

pajzsmirigyserkentő hormon Röviden TSH. A hipofízis elülső lebenyének hormona, serkenti a pajzsmirigyben a hormonok felépítését és a vérbe ürülését.

pajzsmirigy túlműködés → hyperthyreosis

PAL Másként Present Atmospheric Level. A légkör valamely gázkomponensének adott időpontban való relatív mennyisége a mai légkör gázszintjének %-ában.

pálcika Az ideghártya henger alakú, fény- és árnylátásért felelős, 1-2 foton érzékenységgű receptorsejtje.

paleontológia → őslénytan

pálha A levélalap függeléke.

pálhalevél A levélalap nagy felületű, fotoszintézist segítő módosulása.

pálhatüske A levélalaprak a növény védelmét szolgáló megváltozása.

palkaszár Hengeres, szögletes vagy háromélű, belül szivacsos szerkezetű, csomómentes, a szittyófélékre és a sásokra jellemző lágyszár típus.

pálmatörzs Egyenletes vastagságú, el nem ágazó fás szár típus.

pályá Az idegrostok kötege a központi idegrendszerben.

pampa A füves puszták biomja Dél-Amerikában.

Pangea Az az őskontinens, amely a földtörténeti ókorban és középkorban létezett, és amelyből a lemeztectonikai mozgások révén kivált minden mai kontinens.

pantoténsav Másként B₅-vitamin. A koenzim-A alkotórésze, hiánya csökkenti a szervezet ellenállóképességét.

pányvázógyökér A kukoricaszárból fejlődő, a növény rögzítését szolgáló járulékos gyökér.

papovavírus* Az emlősök májsejtjeit megfertőző, valamint emberi szemölcsöket eredményező DNS-vírus.

parakambium* Visszanyert osztódóképességű alapszöveti sejtsor.

parakarp termőtáj* A termőlevelek szélei nem vagy alig képeznek a magházban rekeszeket.

parakrin kapcsolat* A sejtek közötti kapcsolatteremtés egyik típusa, a sejtek által termelt kémiai hírvivők a sejtek közötti folyadékba kerülnek és helyben, vagy a szomszédos sejtekre hatnak.

paramyxovírus* Külső burokkal rendelkező, helikális szerkezetű vírus. Ilyen például a kanyaró vírusa.

paranoia* Enyhe pszichotikus zavar, a betegre téveszmék jellemzőek.

paraszimpatikus dúc A szervek közelében vagy falában található, a környéki idegrendszer vegetatív mozgató dúca.

paraszimpatikus hatás A paraszimpatikus idegrendszer által közvetített hatás, mely az elhasznált tartalékok pótlására készíti a szervezetet.

paraszimpatikus idegrendszer A vegetatív idegrendszernek az a része, mely az agytörzsből és a gerincvelő keresztcsonti szakaszán kilépő idegek által közvetített hatásokkal a szervezet lokalizált területein tartálékolja, illetve regenerálja a szervezet energiáit.